

УДК 75.051(083.81)Шев

СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО МАЛЯРСЬКИХ ТВОРІВ З МАЙСТЕРНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Надія Наумова, Юлія Єрмоленко

Статтю присвячено рукописному документу, що нині зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури Національної академії наук України. Це список, складений другом Тараса Шевченка Григорієм Честахівським, у якому він занотував мистецькі твори, світлини та репродукції, що залишились у майстерні поета-художника в Академії мистецтв після його смерті, а також твори його друга Василя Штернберга. Список є дуже важливим для атрибуції та характеристики мистецького доробку Т. Шевченка останніх років його життя.

Ключові слова: Григорій Честахівський, Василь Штернберг, Костянтин Нагорецький, малярські твори Тараса Шевченка, шевченківська майстерня в Академії мистецтв, список Г. Честахівського.

Статья посвящена рукописному документу, который ныне хранится в Отделе рукописей Института литературы Национальной академии наук Украины. Это список, составленный другом Тараса Шевченко Григорием Честаховским, в котором он зафиксировал художественные произведения, фотографии и репродукции, оставшиеся в мастерской поэта-художника в Академии художеств после его смерти, а также произведения его друга Василия Штернберга. Список является очень важным для атрибуции и характеристики художественного наследия Т. Шевченко последних лет его жизни.

Ключевые слова: Григорий Честаховский, Василий Штернберг, Константин Нагорецкий, живописные произведения Тараса Шевченко, шевченковская мастерская в Академии художеств, список Г. Честаховского.

The article is devoted to the handwritten document, which is now preserved in the Manuscript Department of the Ukrainian National Academy of Sciences. It is the list of Shevchenko's personal belongings of artistic value (e.g. photos, reproductions, original drawings by him and by his friend Vasyl Shternberg) that were found in his studio at the Academy of Fine Arts, which was compiled after his death by his friend Grygory Chestahivsky. It presents an important source for studying Taras Shevchenko's heritage as an artist and gives a large possibility to analyse the last years of his life.

Keywords: Grygory Chestahivsky, Vasyl Shternberg, Kostyantyn Nagoretsky, art works, Shevchenko's studio at the Academy of Arts, the list made by Chestahivsky.

Григорій Миколайович Честахівський (1829–1893), уродженець Херсонської губернії, познайомився з Тарасом Шевченком ще в роки навчання його в Академії мистецтв, де також навчався в 1843 році. Зарахований вільним слухачем, певний час був у класі Карла Брюллова, а згодом у Федора Бруні. «Гриць» (так його називав по-дружньому Тарас) гарно співав ще й грав на гітарі, за що його поет і полюбив. Сам Г. Честахівський згадував: «Нас поєднували на чужині селянське походження і українська мова» [4, с. 231]. Він не став відомим художником, хоча пройшов курс навчання і за картину «Каяття Святого Петра» отримав звання некласного художника. Перебуваючи на державній службі – на посаді колезького регістратора в департаменті військових поселень, потім у Капітулі російських імператорських і царських орденів аж до виходу у відставку, він потроху малював, виконуючи копії на замовлення.

Григорій Честахівський прислужився українській культурі насамперед тим, що, будучи близьким другом Тараса Шевченка, опікувався ним в останні роки його життя. Крім того, Г. Честахівський наполіг на перепохованні поета-художника в Каневі, адже саме з ним Тарас Шевченко ділився своїми намірами оселитися в Україні недалеко від цього міста. Г. Честахівський зберіг плани хати, що її поет збирався збудувати поблизу села Межиріч, які він згодом передав до музею української старовини В. Тарновського разом з «Кобзарем» 1860 року з дарчим написом: «Козакові Грицеві Честахівському. Кобзар Тарас» (нині зберігається в архіві Історичного музею ім. В. В. Тарновського в Чернігові). Григорій був свідком багатьох моментів життя Т. Шевченка і свої розмови з ним передав у спогадах [4, с. 230–241]. Друзі разом сфотографувались у Петербурзі в 1860 році. Ми бачимо Честахівського і на груповій світліні поета з друзями.

Петербурзька українська громада доручила Г. Честахівському важливу місію: він був відповідальним розпорядником і виконавцем перепоховання Т. Шевченка, супроводжував домовину до Канева. Упродовж цієї нелегкої подорожі робив зарисовки, на кілька місяців оселився на Чернечій горі для впорядкування могили. Про всі події й перипетії весни і літа 1861 року він звітував перед громадою в листах до Федора Черненка [2, с. 167–193]. Листи та спогади Г. Честахівського – це неоціненне джерело для розуміння того, як облаштовувалася, вивищувалася могила, як вона стала Святиною. Усвідомлюючи своє покликання, він вірив у нього щиро, про що й писав до невідомого адресата: «Настане година, коли чистий Розум буде людським законом і розіб'є татарщину... Тоді могила нашого сердешного Тараса засвітить ясным щирим словом по широкій Україні з високої гори Чернечої, як те сонце своїм ясным світом» [2, с. 169].

Для сучасного шевченкознавства список, складений Григорієм Честахівським, має значення не лише з погляду фактажу чи документальності, і рід тут не у скрупульозній точності, а в тій симпатії до всього, що робив чи говорив Тарас, «любий Кобзарь». А його емоційність і деяка суб'єктивність, як і спогади сучасників, дають нам дуже багато для розуміння феномену Т. Шевченка – митця, поета і людини.

«Список Честахівського»¹ (під такою назвою документ увійшов у науковий обіг) – це рукопис чорнилом, що подає відомості про речі, які залишилися в майстерні поета після його смерті: оригінали малюнків, репродукції та знімки творів Т. Шевченка й інших художників, які він використовував, працюючи над офортами. Більшість з нешевченківських оригіналів – це рисунки друга Т. Шевченка по Академії мистецтв Василя Штернберга, що вціліли з часу їхнього проживання на спільній квартирі в студентські роки. Шість із семи аркушів формату А-4, що зберігаються у Відділі рукописів Інституту літератури НАНУ (далі – ВР ІЛ НАНУ) (ф. 1, № 459), заповнені текстом з обох боків (на сьомому – текст, незначний за обсягом, виконаний іншим авто-

ром). Записи розміщено під 120 номерами, проставляючи які, він збився на № 60, назвавши його № 50. Крім того, двічі повторив № 66. Уточнені порядкові номери ми проставили перед авторськими, які подано в дужках. Отже, насправді список включає 131 позицію. Окремі записи короткі, констатують лише назву; інші досить розлогі, із зазначенням певних відомостей про те, хто автор твору, ким подаровано, за яких обставин і де виконано той чи інший малюнок, з коментарями і цитуванням спогадів Т. Шевченка. Указано й на кількість (один чи кілька примірників) цифрою після опису артефакту.

У рукопису є багато закреслень і виправлень, дописок, вставок між рядками чи вперек основного тексту. Г. Честахівський писав, вживаючи російську та українську лексику.

Надзвичайно цікаво, що Шевченка він увесь час називає «Кобзарь Шевченко» і «любий Кобзарь», повторюючи ці словосполучення в кожному рядку. Фотографу Константина Нагорецького автор списку підкреслено називає або «козаком», або ж «малоросом», актора Михайла Щепкіна – «другом задушевним», жінку коменданта Новопетрівського укріплення Агату Ускову – «доброю душею».

Усі дослідники малярської спадщини Т. Шевченка, починаючи з О. Русова, котрий, описуючи колекцію малюнків А. Козачковського, посилався на Г. Честахівського [3], ажно О. Новицького та науковців, які працювали над Повним зібранням малярської спадщини Тараса Шевченка, що вийшло 1963 року, послуговувалися цим рукописом. Використав його і Борис Грінченко, працюючи над каталогом музею українських старожитностей Василя Тарновського Молодшого. Варто зазначити, що опис було складено не за окремим дорученням, а цілком добровільно й спонтанно. Григорій Честахівський тоді не особливо дбав про охайність чи розбірливість почерку. Його записи, іноді не зовсім точні щодо фактажу, проте позначені емоційністю, доносять до нас надзвичайно цікаві факти про життя Тараса Шевченка. Звісно, описуючи речі, Г. Честахівський не

ДО 200-ЛІТТЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

мав на меті точно їх датувати, не подавав розмірів хоча б оригіналів, і гадки не мав, що його рукопис служитиме науковій шевченкіані. А втім, дуже важливо, що він указує на кількість примірників офортів чи фотознімків, називає прізвища фотографів і часом наводить такі важливі факти, які просто відсутні в інших джерелах. Стає зрозумілим, що в майстерні Шевченка були репродукції творів європейських художників, світлини олійних робіт, гравюр та літографій. Незважаючи на свою цінність, цей документ ніколи не передруковували, і дослідники, працюючи з рукописом, інколи припускалися помилок під час прочитання.

У списку Г. Честахівський зазначив, кому були передані чи продані речі поета-художника, що дає можливість простежити їх шлях від приватного власника до музейної колекції. Сам він також придбав шевченківські реліквії, які згодом були передані В. В. Тарновському разом зі списком.

У межах пропонованої публікації ми не маємо змоги прокоментувати кожен позицію. Однак зупинимось на найцікавіших моментах, оповівши про ті малюнки, які саме завдяки цьому документові ввійшли в науковий обіг, а їхній опис, назва чи датування стали вагомими для атрибуції.

З розділів «Фотографні знімки» дізнаємось, що офорт «Вірсавія» [10, № 61] виконано за світлиною з олійної роботи Брюллова, «Дуб» [10, № 63] – за світлиною з картини А. Мещерського, яка (світлина) до того ж була поправлена автором. Офортні портрети художників-сучасників: Ф. Толстого, П. Клодта, Ф. Бруні, І. Горностаєва [10, № 71, 72, 73, 74], членів ради Академії, що голосували за присвоєння Т. Шевченку звання академіка, було виконано за світлинами фотографа Костянтина Нагорецького.

Під № 86 Г. Честахівський зафіксував малюнок, назвавши його «Сільський вид в Україні». З коментаря дізнаємось, що подія, зображена на ньому, відбувалася в Яготині та ще й під час Великодніх свят. При цьому Честахівський покликався на слова самого Шевченка. Аналізована акварель увійшла в Академічне видання

під назвою «Шевченко малює сільське подвір'я» [7, № 27].

Григорій Честахівський описав чотирнадцять рисунків Василя Штернберга. Певний час окремі дослідники приписували їх Т. Шевченку. Насправді серед них є аркуші, на яких бачимо рисунки, виконані рукою як В. Штернберга, так і Т. Шевченка. Поміж них останньому належали олівцеві начерки: під № 91 – «У натурному класі Академії» [6, № 97, 101, 102, 107], «Жінка, що спить» [6, № 196], «Мати миє дитину» [6, № 113], зворот малюнка «Дерево» [6, № 112] та «Хлопчик із собакою в лісі» [6, № 108] (виконаний на звороті малюнка В. Штернберга «Український шинок»); під № 99 – «Рисунок з натури на Смоленському кладовищі» [6, № 21], зарисовки композиції до повісті М. Надеждіна «Сила волі» та рисунок «Католицький чернець» [6, № 98, 99] на різних боках одного аркуша. Ці зображення, мабуть, зберігалися в когось із спільних друзів по Академії і повернулися до Шевченка вже після заслання. У студентські роки обидва художники часто рисували на одному аркуші, не підписуючи творів. Так, рисунок «Учень Академії мистецтв перед мольбертом» був зареєстрований Г. Честахівським, як «Портрет Кобзаря Шевченка в молодості» роботи В. Штернберга. Чітко видно, що зображено не Шевченка, хоча б тому, що в нього тоді не було вусів; твір увійшов до Академічного видання як Шевченковий [6, № 110]. Малюнок «Панна Сотниківна» в Г. Честахівського записаний під назвою «Жінка розглядає пояс» [6, № 138], на звороті – зарисовки рукавів жіночої сорочки до картини «Катерина». Окремі начерки взагалі не мали б назв у виданні мистецької спадщини поета-художника без списку Г. Честахівського, а саме: ледь помітна композиція, на якій Честахівський написав: «Умірає Мазепа, а коло його Карл» [6, № 154]. Рання акварель «Портрет жінки з локонами» [6, № 128] нині датується орієнтовно. Рисунок «Смерть Богдана Хмельницького» викликає питання. Ми знаємо однойменну акварель Т. Шевченка, виконану ще в доакадемічний період, але її не було в майстерні. Натомість у цьо-

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

му списку зареєстровано три олівцеві малюнки – «Богдан Хмельницький перед Кримським ханом» [10, № 105, 106, 107], назву яких також важко було б визначити без списку Г. Честахівського. Про малюнки сепією «Воскресіння Христове» [9, № 71], «Розп'яття Христове» [8, № 83], «Св. Апостол Петро» [9, № 45] та «Портрет Агати Ускової» [9, № 65] сказано, що Т. Шевченко привіз їх із заслання. При цьому уточнено, що «оці чотири рисунки роблені в Новопетрівському укріпленні». Зазначено, що «Слабогузий старець дід, тільки орис, зведений карандашем» – це зарисовка до офорта «Старець на кладовищі» [10, № 118]. Деякі із зареєстрованих Г. Честахівським малюнків, які він уважав Шевченковими, були в попередньому Академічному виданні зараховані до рубрики «Безпідставно приписувані», наприклад «Дом над ставком в саду якогось дуки, бо віється корогва на щоглі» (№ 92). Нині цей малюнок уміщено у рубриці «Сумнівні» [10, № 129]. Ознайомлюючись зі списком, можемо говорити також про малюнки, що з певних причин не дійшли до нас і внесені до рубрики «Нерозшукані»: «Голова маленької дівчинки», рисованої з дочки актора Гулака-Артемовського [10, № 153], та «Вербі на Смоленським кладовищі» [10, № 154]. Виникають питання щодо авторства таких олівцевих рисунків, як «Корови», «Якась церква, кажеться Київська», «Смерть Хмельницького» («орис карандашем, а на другім боці облуплений чоловік, наведений красками»). Нам відома акварель «Смерть Богдана Хмельницького» [6, № 9], що належала Костянтину Свідзінському й не могла знаходитись у майстерні поета. Рисунок «Корови», що нині зберігається у фондах Національного музею Тараса Шевченка (далі – НМТШ), свого часу сприймався

О. Новицьким як Шевченків твір і саме як такий був поданий у його нездійсненому виданні [11, с. 220, № 565]. Він не ввійшов ні в попереднє, ні в останнє Академічне видання навіть як сумнівний твір, але, мабуть, ще потребує додаткового атрибування, адже в інвентарній картці НМТШ (г-634) подано два прізвища: Шевченко? Штернберг?. У 1974 році в Державному музеї Тараса Шевченка було влаштовано виставку «Художні твори у власній колекції Тараса Шевченка», на якій було представлено більшість творів, що фігурують у списку Г. Честахівського (серед них – 63 оригінали Шевченка) [1].

Загалом Г. Честахівський зареєстрував 72 оригінальні рисунки Т. Шевченка (ураховуючи виконані на звороті), що нині ввійшли до Академічного видання в тій чи іншій рубриці.

Зіставляючи цей список з описом М. Лазаревського, що також зберігається у ВР ІЛ НАНУ (ф. I, № 457), та спогадами сучасників, можемо з'ясувати певні важливі факти, пов'язані з малярською спадщиною Т. Шевченка. М. Лазаревський у своєму списку зафіксував дати аукціонів, де продавали речі поета, і прізвища людей, які їх придбали.

У публікації збережено стилістику і мову автора рукописного документа, однак дещо виправлена орфографія. Номери малюнків подаються за останнім Академічним виданням: Тарас Шевченко. Повне видання творів. – К., 2002–2013.

Як додаток до списку Г. Честахівського подаємо також фрагмент опису речей, складеного по смерті Т. Шевченка М. Лазаревським, – саме той, що стосується офортів і офортних дощок. Це доповнить загальну картину того, що ми знаємо про власну мистецьку колекцію Т. Шевченка, яку він мав у своїй майстерні.

**ОПИСЬ ГРАВЮР, ЛІТОГРАФІЙ, ФОТОГРАФІЙ, АКВАРЕЛЕЙ
ТА РІЗНИХ МАЛЮНКІВ, ЩО НАЛЕЖАЛИ Т. ШЕВЧЕНКУ,
ЗРОБЛЕНИЙ ПІСЛЯ ЙОГО СМЕРТІ (Г. ЧЕСТАХІВСЬКИМ)
(1861). ЧЕРНЕТКА.
6 арк. (1 чиста) ***

Гравюри.

1. Водопой с картины Вувермана (Гравера Р. Е. Монте). 1.
2. Обручение Св. Великомученицы Екатерины, с картины Корреджіо, (Гравера Андрея Ухтомского). 1.
3. Портрет Екатерины II, с картины Боровиковского, (Гравера Николая Уткина). 1.
4. Гравированные иглою снимки к изданию Гро[а]бовского. 9.

Литографіи.

5. Портрет П. А. Куліша. 1.
6. Портрет В. Г. Волкова (рисовал Кино). 1.
7. Портрет Мартынова (рисовал Егоров). 1.

Фотографіи.

8. Фотографни снимки Сусаны Брюлова. 3.
На одним снімку проведена червона смужка, той подарував купець Солдатенков в Москві Тарасу Григоровичу, як повертав из України до Петербургу наш любий Кобзарь 1859 року.

Гравюра Акв[о]а форта.

9. Гравюра Сусана Брюллова (Гравировав Кобзарь Шевченко). 1.

Фотографія с картин рис. на бумаге сепією

10. Внутренность киргизской кибитки. Кобзарь Шевченко, рисующий с натурщика Киргиза. 1.

Оці фотографни снимки с картин, нарисованих на папері Сепією, Кобзарем Шевченко тоді, як він пробував у Сибірі.

Фотографія с картин, писанн. масляными красками.

11. Бахчисарайский фонтан с картины Брюллова, принадлежащей Вел. Княг. Марии Николаевне (снимок фотографа козака К. А. Нагорецкого). 1.
12. Беатричі с картины Гвидо Рени. 1.
13. Женщина идущая из судилища в сопровождении стражи. С картины Поль де Лароша. Це Мария Антуанета, идущая на казнь. 1.

Фотография с природы.

14. Портрет с природы неизвестного. 1.

Фотография с картины.

15. Семейство поселян испуганное медведем. 1.

Фотогр. с природы.

16. Малороссийский актер Михайло Сменович Щепкин, друг задушевный Кобзаря Шевченка, подарував Кобзареві сам Щепкин, а снимок фотогрфный К. А. Нагорецкого, Малороса. 1.

17. Музыкант Еврей, снимок фотогр. художника И. В. Гудовского. 1.

Подарував Кобзареві Шевченкові в Київі сам Гудовський, як пробував Шевченко в Україні в 1859 році після Сибірі.

18. Фотография с гравюры. Портрет Наполеона с картины Поль де Лароша. 1.

19. Портрет Айра Ольриджа, драматического актера, игравшего на сцене Петербургского театра в 1858 г. на английском языке, рисовал с природы Кобзарь Шевченко на папери итальянским карандашем, и оригинал подарував Кобзарь Графині Толстой, а фотограф. снимок с рисунка этого художника Константина Андреевича Нагорецкого, Малоросса. 1.

Фотографни снимки з природы.

20. А. О. Билокрисенко, портрет. 1.
21. Портрет Болеслав [Броніслав, авт.] Залескій, друг Кобзарів Шевченків по тюр-

* Під такою назвою «Список...» зберігається у ВР ІЛ НАНУ. – Ред.

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

ми і по сибірі. Слова Кобзареві: один єдиний син у матері дуже молодим просидів чотири роки в тюрмі. Потім випустили на волю, а далі уп'яють засадили, видержали ще чотири роки, та фельдмаршал Паскевич конфірмовал из дворян [в] солдати тай завдали в Оренбург. Отак наробило сіромі вільнодумство! А матері сердешній що осталося! Яке горе тяжке. 1.

Гравюра Аква форто.

22. Сусана Брюлова. (Гравировал Кобзарь Шевченко) в 1860 году. 1.

Фотографні снимки с картин.

23. Две малориссиянки идут садочком, одна воду несе. Друга поруч иде и пучок квітів в руках несе (рисував сепією на папері з козачки Соколівни Кобзарь Шевченко в Петербурзі по возвращению из Оренбурга.) Оригінал в пані Сухановой, натурщицею була козачка Одарочка Соколівна з Славгорода. 1.

24. Портрет поэта, рисующего с натурщика во время его ссылки. (рисував на папері сепією Кобзарь Шевченко). 1.

Фотография с натуры.

25. Малороссийский Актер Михайло Семенович Щепкин. 1.

Подарував Кобзареві сам Щепкін, а фотограф. художника Константина Андреевича Нагорецкого, Малороссіянина и пріятеля Шевченкового.

Фотогр. снимок с картин сепією.

26. Мати, заколихавши дитину, впала навколішки і молиця Богу коло коліски (рисував на папері сепією Кобзарь Шевченко в Сібірі), оригінал у пані Суханихи. 1.

27. Кобзарь Шевченко рисует внутренность казарми, тії самої, де він проживав у Сібірі, в таку діб, як пьяні москалі з московками співають та танцюють (рисував Кобзарь Шевченко на папері сепією, а фот. Худож. Константина Андреевича Нагорецкого. 1.

Фотографни снимки з масляных картин.

28. Музыканты в Испанской харчевне с Ант. Думас. 1.

Фотографный снимок с натуры.

29. Портрет священника (фотогр. художника Кон. Андр. Нагорецкого). 1.

30. La Sentinelle ² Гербстгофера. 1.

Фотографный снимок с масляной картины.

31. Пейзаж (с картины Мещерского), фотогр. Кон. Андреевича Нагорецкого, правленная Мещерским. 1.

Фотографный снимок с масляной картины жанр.

32. Бахчисарайский фонтан (с картины Карла Павловича Брюлова, знаменитого учителя Кобзаря Шевченка). Фотография К. Андреевича Нагорецкого. Оригінал принадлежит вел. Княг. Марии Николаевне. 1.

Фотогр. портрет с натуры.

33. Портрет Графа Федора Толстого Вице–Президента Петербургской Академии художеств и преданнейшего друга Кобзаря Шевченка (фотография художника Константина Андреевича Нагорецкого. 1.

Фотографичный снимок с картин.

34. Henry III visitant sa peroquets ³ (P. C. Comte). 1.

35. Scene de la Saint Barthelemy ⁴ (Гербстгофера). 1.

Фотографний снимок с гравюр.

36. Снятие с креста Спасителя. 1.

37. Материнская любовь (с картины Поль де Лароша). 1.

Фотографный снимок с масляной картины.

38. Юдифь и Олоферн (с картины Дораса Верне). 1.

Фотографный снимок с гравюры.

39. Fransoise de Rimini (Шеффера). 1.

40. Romeo et Julia (Гога). 1.

41. Итальянское семейство (Поль де Лароша). 1.

Фотографичный снимок с литографии.

42. Роздягнута жінка. 1.

Аква Форто. Гравюра.

ДО 200-ЛІТТЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

43. Горе Ораї за чарочкою нещасниці співають (с картини Соколова, принадлежачей Кочубею), гравировал Кобзарь Шевченко. 1.

Фотографний снимок с натуры.

44. Портрет Жида, играющего на цымбалах, (фотогр. художника Ивана Василевича Гудовского, подарована художником Кобзареві Шевченкові в Києві в 1859 року. 1.

45. С. И. Барановській (фот. худ. Кон. Андреевича Нагорецького, племінника оцего Барановського). 1.

Гравюри Акво форто.

46. Портрет Кобзаря Шевченка (Гравированный с парижского литографного портрета Шевченком же. 1.

Фотография с картины.

47. Средневековая сцена. 1.

Рисунки Штернберга.

48. Портрет художника и группа у окна, на другой стороне Вход Христа в Ерусалим. 1.

49. Хата під садочком, а на другім боці селяни під хатою: один стоїть, а двоє сидять на приспі. 1.

50. Дерево и кущ якогось квіту, а на другім боці мати умивається з дитиною. 1.

51. Пейзаж, а на другім боці нидорисована коняка. 1.

52. Циган на коняці з хвайдою в руці, а на другім боці два татарина на конях верхи і москаль заглядає коневі в зуби роздивляється з якого почать щоб не помилиця. 1.

53. Вид города між горами, а на другім боці граюця в мухи. 1.

54. Недорисованный торг козацького люду в Україні. 1.

55. Пейзаж. Вид города між горами по той бік озера. 1.

56. Ерендик, а на другім боці між деревами стоїть кибитка і віз, коло воза стоїть півконяки, а дальше сидять два чоловіка та люльки надимають з великого розуму. 1.

57. Хатка поглядає з лісу на озеро, чи на ставок, а на другім боці ріже скрипка з бандурою, а козак з козачкою прикладає гопака. 1.

58. Бухарці. А на другім боці два види Кіргіза, один вправо, а другий вбк. 1.

59. Козак в брилі й свиті з батіжком в руці а по одаль его жіночі статури, а вгорі нарисовано півкозака в брилі, на другім же боці двоє деревець безлистных. 1.

60.(50). Кобзар Шевченко в молодечестві стоячи малює картину, перед ним намічена карандашем роздягнута пані стоїть навколішки, на другій половині перегнутого вдвое паперу – сидить голий натурщик, а поряд його якийсь ученик Академії художеств с карандашем в руці, а на другім боці ученики академії, один сидить на дзиглику й рисує карандашем на папері з сидячого й на один бік злягшого натурщика, брилем за плечима, а в горі голова ученика з комиром та й годі, а за перегнутям один стоячи малює красками на полотні натурщика, а другий сидячи на дзиглику [нерозб.] руками пантрує як той малює, а далі чуть наведено: якийсь лях голий прип'ятий до дуба вгору руками. 1.

61.(51). Жидівські статури: одна стоїть і дивиця на свого товариша, шо лежачи пухом в землю курить люльку. 1.

62.(52). Стихотвореніє (скіпуваня) Николаю Ивановичу Уткину в день его 50-летия, наведен парсунок Кобзарім в бік, і друга якась морда и пам'ятник Росії. 1.

Рисунки Кобзареві Шевченкові сепію.

63.(53). Воскресіння Христове. На папері. 1.

64.(54). Распятіє Христово. На папері. 1.

65.(55). Св. Апостол Петр. На папері. 1.

66.(56). Жінка коменданта (на папері) Новопетрівського укріплення, «дуже добра душа», слова Кобзареві. Оці чотири рисунки роблені в Новопетрівському укріпленні. 1.

Акварельними красками на брістольським папері.

67.(57). Почата голова прудивуса без шиї й огряду. 1.

68.(58). Недокінчений парсунок кацапа купця з медаллю на шиї (рисовал Кобзарь Шевченко це ще до поїзду свого в Сибір роблено в Києві). 1.

69.(59). Портрет чорнявої пані недокінчений. 1.

70.(60). Портрет русявої пані недокінчений. 1.

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

71.(61). Портрет чорнявої пані недокінчений. 1.

(Оці п'ять рисунків мальовані Кобзарем Шевченком в Києві ще до від'їзду його в Оренбург, десять год пробували в третьому відділенні в Петербурзі). (Упоперек написано: купив їх Мордовцев).

Одні ориси ⁵, зведені на папері.

72.(62). Слабогузий старець дід, тільки орис, зведений карандашем. 1.

73.(63) Півчоловіка с казаном в руках, один орис, карандаш. 1.

Патрети – ориси карандашем зведені.

74.(64). Підстаркувата жінка з малим хлопчиком. 1.

75.(65). Портрет чиновного чоловіка, поліцейдора з хрестом і медалями. 1.

76.(66 NB). Портрет Кобзаря Шевченка, тільки трошечки не схожий на нього. Італьянським карандашем накомпонований, зроблений в Оренбурзі. 1.

77.(66). Голова без шиї з великими волами чинця годованого, а весь папірець помазаний усякими красками акварельними, а на другім боці папірця орис карандашем запорожця. 1.

78.(67). Портрет пані з кучерями, орис голови з боку.

79.(68). Скіпування историчної картини Кобзаря Шевченка Смерть Зіновія Богдана Хмельницького на обох боках паперу. 1.

Рисунки Кобзареві сепією.

80.(69). Хлопчик заснув на зйомі (рисував Кобзар Шевченко в Петербурзі в своїй майстерні, в Академії художеств у 1860 році) (Мордовцев). 1.

81.(70). Сама собі в господі (Коб. Шевчен.) (Чест.). 1.

82.(71). Жіноча статура по коліна з маленьким хлопчиком. 1.

83.(72). Султан в гаремі. 1.

84.(73). Слобідка в Україні, віз і плуг коло хати. 1.

85.(74). В Седневі, церквиця з баштою. 1.

86.(75). Некончений вид якогось укрєплення.

87.(76). Сільський вид в Україні «Це було якраз на великодніх святах в Яготині

1844 року, сижу я і рисує, думав якась скотина вештається. Або свиня, або бузівок, а же чую щось позад мене шамотить та все ближенько підходе, і промовило: простіть, мене, будьте ласка, прошу вас від щирого серця випийте чарочку, я оглянувся й бачу стоїть з пляшечкою і наливає чарочку горілки і частує мене та видно таке щире та добряче само уже видно під чаркою. Я випив, подякував, а воно достало з кишені паски, ось будь ласка, заїжте святим хлібом та налив і другу, я випив і другу, а воно давай благать мене до себе на обід, а тут вийшла з хати й жіночка в намітці і то як благає на обід, я пішов, а люд ці побачили то й походилися в хату чоловік з десяток, як сів на покуті з чесним людом та й обідав, а потім мені поназносили і крашанок і пасок, і всякої всячини і кожне благало: будь ласка, візьміть від мене, а те собі, а те собі і так як в Божім раї пообідав я весело між тим чистим і щирим серцем простим нашим людом на третій день празника» – це слова Кобзареві сказані художнику Академії Г. Честаховському в 1859 році. 1.

88.(77). Решитилівка. 1.

89.(78). Решитилівка. 1.

90.(79). Суботове, Церква гетьмана Хмельницького. 1.

91.(80). Коло Седнева. 1.

92.(81). Воздвиженський монастир в Полтаві. 1.

93.(82) Хрест в пам'ять Бориса, а на другому боці гурт панів. 1.

94.(83). Хата Котляревського коло церкви в Полтаві. 1.

95.(84). Бандуристи. На возвраті з Оренбурга. 1.

Рисунки красками на папері.

96.(85). Смерть Хмельницького, орис карандашем, а на другім боці облуплений чоловік, наведений красками. 1.

97.(86). Пейзаж ночі, татарське кладовище (рисовано на повороті з Оренбурга). 1.

Орисы карандашем на папері.

98.(87). Дві жіночі парсуни-козачки: одна сидить, а друга стоїть, обидві в плахах, запасках, свитках і хустками голови зав'язані, а збоку ліс нарисований. 1.

ДО 200-ЛІТТЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Рисунки на крашенім папері карандашем.

99.(88). На Орели. Якійсь завод коло високої гори, на горі стоїть чоловік, опершись на гирлигу, за горою хата й димок ще з димаря лупить. 1.

100.(89). Пейзаж: повітка, огорожена тинном, ворота, під тинном ростуть верби понад ставком, хлів, коло хліва стоїть корова, повернувшись до його хвостом. 1.

101.(90). Чотири козаки наварили повнісінький казан каші та сіли під вербами обідать, а на другім боці невеличка гора. 1.

102.(91). Католицький чернець сидить собі та й думку гадає, а пальцями чітки наминає що (мо) з того буде, а на другому боці нарисовано того ж поля, ягода. 1.

103.(92). Дом над ставком в саду, якогось дуки, бо вієця корогва на щоглі. 1.

104.(93). Байрак (Мещерського) подарував сам Мещерський, приніс в майстерню Кобзареві Шевченко в 1860 році в Академії художеств. 1.

Рисунки карандашем на папері.

105.(94). Гурт козацького люду коло пенька зламаной верби. Хто стоїть, хто лежить, один кашу їсть з миски, а другий дивиться на нього як не морщиться, то смачно, а подальше з відра жінка воду п'є, а за нею козак потягся. А один козарлюга мабуть розсердився чогось на громаду та й сів сам собі поодаль, повернувшись до громади спиною, а дідусь побачив, що громада розташувалась то й сам собі каже, піду та розпитаюсь відкіля й куда Бог несе, мабуть з далека плентається та підпираючись на ціпочок й пошкандибав, а на другім боці ворітчка й тільки вікно в повітку. 1.

106.(95). Усякі посланці з подарунками від Султана и других царів. У Вельможного гетьмана Хмельницького війська запорозького і за переломом паперу стоїть дідусь запорожець на ціпок сперся і пантрує наперед ніби щось бачить або з кимось розмовляє, а на другім боці по наведено одні обриси пані розкаряк. 1.

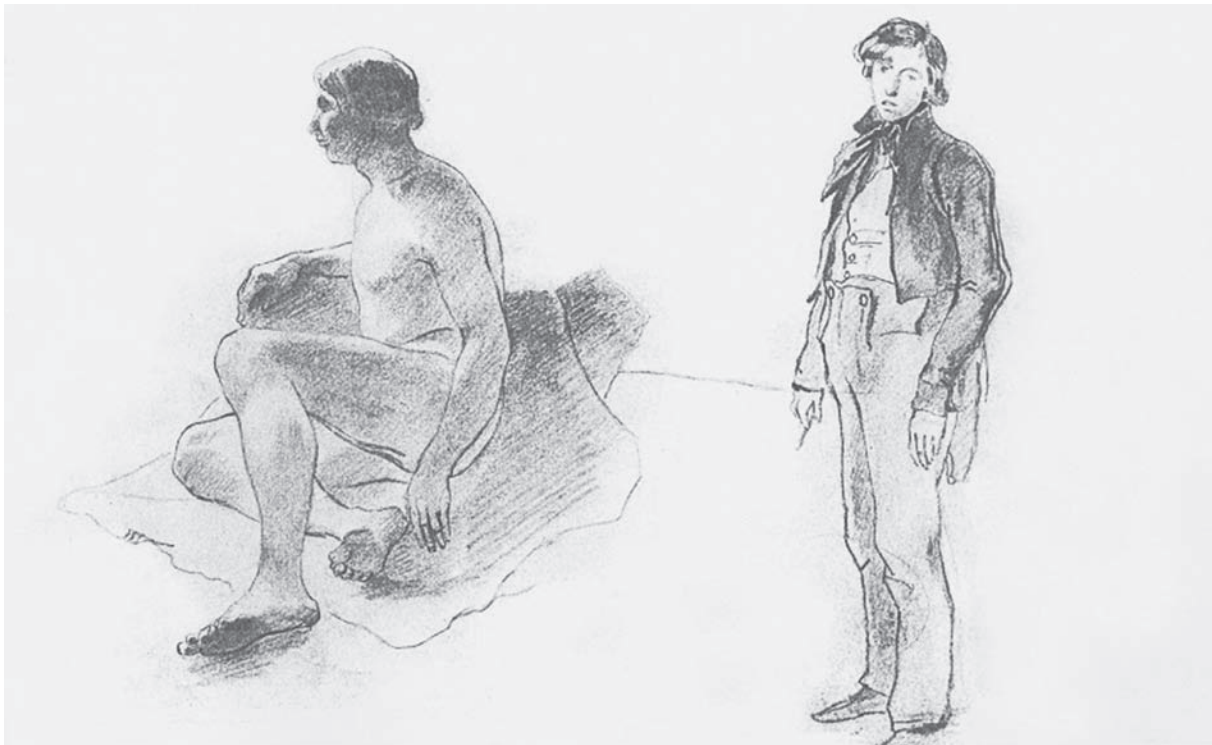
107.(96). Шість художників малюють в класі Академії художеств, між ними Кобзар Шевченко і один художник по фамілії уви!, а тих не звісно як вони прозиваються. За

переломом паперу сидить художник на натурщиківім місті і показує натурщиківі як треба сидіти і руки держати, а натурщик сидить та дивиться. Лівою рукою держиться за палицю, а правою взявся за уви! А внизу ще якийсь блазень надряпаній. На другім боці: голова Степана – натурщика, голова хлопчикова і рука з лебастрових нарисована. 1.

108.(97). Одна жіноча картина наведена сепією, баба з хлопчиком поводитарем, тоже наведена трошки сепією. Обжинки на тавано карандашем, гнучка суворівщина, покійник в домовині. Диякон вичитує на той світ з цього світу. Кажеця суворівщину; пані журба, хлопчики в брилях і пані гнучка з пирогами в руці. На другім боці: сидить запорожець підобгавши ноги, згорнувши руки і загнувши за вухо чуприну та думку гадає, з якої почать. А костирлявий як смерть чиновник про себе думає, чи чорт хитріший чи я? А заходжусь коло запорожця, само діло покаже. А ще зведений рукав запорожцевої сорочки та тулубище чиновного, а голову його чортяка взяв у позички, та слабогузний хлопчик. 1.

109.(98). Стоїть козак вольним молодечьким станом, правою взявся в бік, а лівою держить в зубах люльку, віддавши праву ногу наперед: «Чи ви бачили колинебудь, щоб поганець генерал став отаким живець станом. Так аж крізь його сорочку бачиш, як у його серці живцем кипить кров козацька молодеца! Щож він день-денський бьеця та поневіряється замурдований панщиною, а криниця не згасає, такий теплий, такий щирий віруючий. Ох! Боже батьку! Аж шум-шумує всередині як згадаєш, яку гірку випив та ще й досі п'є наш славний люд козачий, а таки не втіряв серця. А поганець москаль топче його личаком калюжим і сам не знає яке добро нівечить» Слова Кобзареві Шевченкові висказані художнику Академії Г. Честаховському, як розглядали з ним рисунки у майстерні Кобзаря Шевченка. Та задумана козацька голова і хлопчик правою рукою держить граблі на плечі, а ліву спустивши вниз, в куценькій сороці, в штаненятах і босий. А на другім боці стоїть козак, в одній сороці, брилі і

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

Натурник і учень Академії мистецтв. 1839–1842 рр. Папір, олівець

Натурник та учні Академії мистецтв. 1839–1842 рр. Папір, олівець

ДО 200-ЛІТТЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Жінка, що спить, та інші зарисовки. 1839–1840 рр. Папір, олівець

У натурному класі Академії мистецтв. 1839–1840 рр. Папір, олівець

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

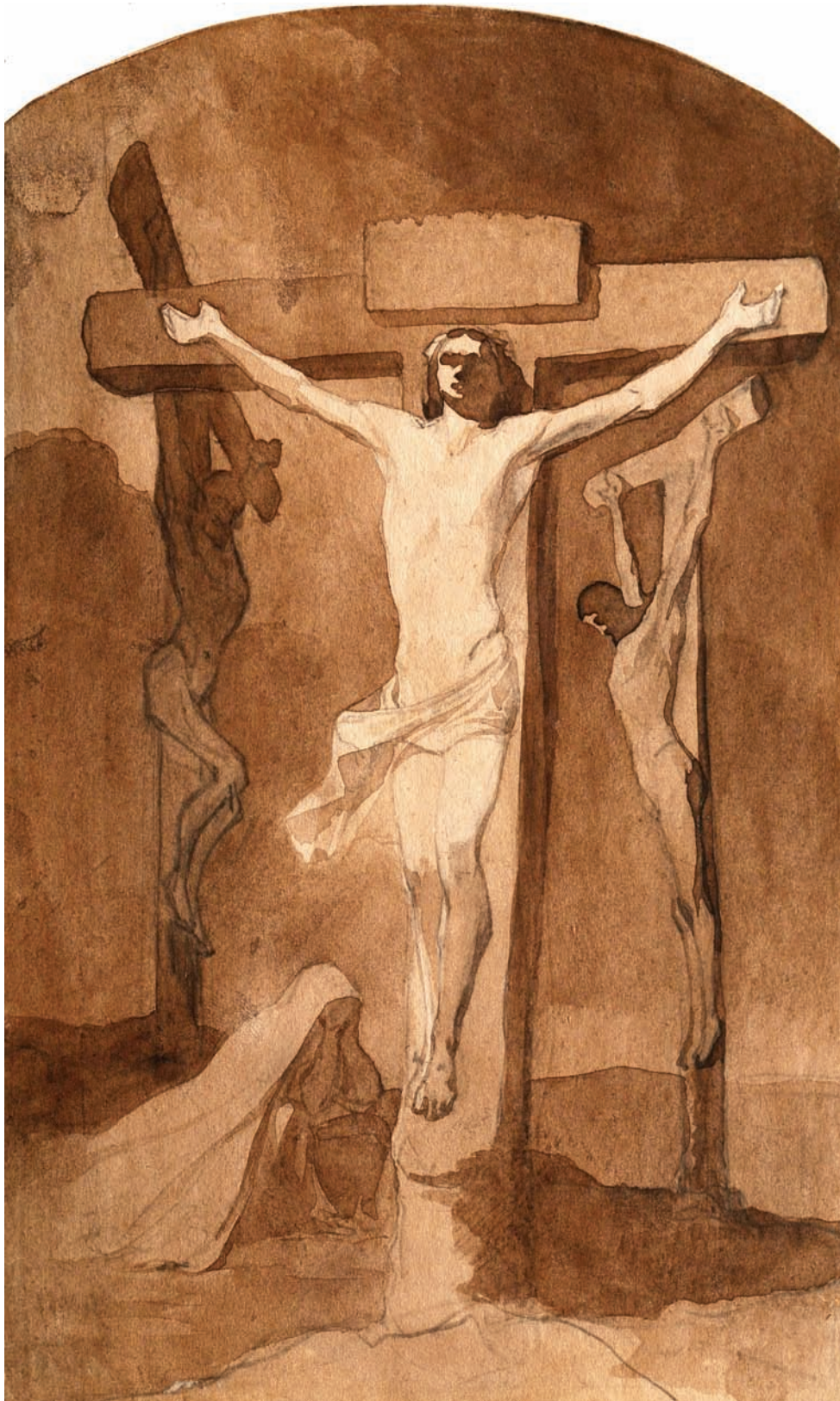

Куток Смоленського кладовища в Петербурзі.
Літо 1840 р. Папір, олівець, сепія

Селянське подвір'я. Яготин. Весна 1845 р. Папір, сепія

ДО 200-ЛІТТЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Розп'яття (ескіз). 1850 р. Папір, сепія

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

Католицький чернець (ескіз ілюстрації до твору М. І. Надеждіна «Сила волі»)
30.IV.1841. Папір, олівець

ДО 200-ЛІТТЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Портрет невідомої в бузковій сукні. 1845–1846 рр.
Папір, акварель

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

заклавши руки назад та тільки поглядає на поле. 1.

110.(99). Рисунок з натури на Смоленському кладовищі. На другім боці нарцис і картинка: лежить пані, простяглася гола, а друга сидить коло неї та думає, чи не простягнуться собі та полежать. Та ще дві маленькі орисом наведені, та ще одна в кружечку вгору руку підняла, ніби щось показує. 1.

До цього рисунку буде довгенька розмова про Смоленське кладовище та спомин про художника Штернберга.

111.(100). Султан з туркенею на дівані, а на краю блята стоїть куца коняка з кичкою на шиї, а вгорі написано Кобзаревою рукою карандашем: «Мовляли кіяни Ужасть!», а на другім боці тож дія в гаремі. 1.

112.(101). Два натурщики і три ученики Академії рисують, на другім боці жінка лягла на подушку та думку гадає: чи скинути спідницю з себе так як сорочку скинула чи ні? І головка хлопчика з гіпсу розмита. 1.

113.(102). Стоїть козак та туго набива люльку бакунцем і поглядає в землю чи багато впорав, посеред на коняці сидить боком хлопчина в брилі, мабуть поганя на панщину, бо дуже щось невеселий та стоїть у свиточці хлоп'ятко мале, взялося за поли руками в штанцях і в чобітках, а на другім боці усе пописане пером: «Его високоблагородію, милостивому Ивану Ивановичу, Государю. 1.

114.(103). Дія в гаремі: одна туркеня грала на цитрі та, мабуть втомилась і спотіла, а друга мабуть танцювала та тож употіла та обидві сорочки попускали з плечей. Та, що грала, вивернулася на подушку одпочить, а та, що танцювала, пішла до вікна подивиться чи багацько назбиралось турків музику слухать. 1.

115.(104). Дві дівчини козачки подруги идуть садочком, одна воду несе відрами на коромислі через плечі, а друга йде поряд з нею і несе в руках пучок квітів й любистку, а там даличенько сидить кобзар

і грає на кобзі «Ой, Січ мате, давно була Хмельниченька та ще щось. 1.

116.(105). Сама собі в господі. Це рисував Кобзарь на спомин Петро-Островським трактирним камеліям каже на все таке «сама себе знає та й годі». 1.

117.(106). Якась церква, кажеється Київська. 1.

118.(107). Вид Києва з Дніпра. 1.

119.(108). Вид Києва з Дніпра(після Оренбурга). 1.

120.(109). Батько в пасіці вулики довбає, а діточки несуть йому обідать. До ссилки в Оренбург. 1.

121.(110). Корови. До ссилки в Оренбург. 1.

122.(111). Жінка розглядає пояс, а на другім боці нарисовані рукава. В Оренбурзі на возвраті в Петербург. 1.

123.(112). Хмельницький перед кримським ханом. 1.

124.(113). Хмельн. Перед крим. Ханом. 1.

125.(114). Верби на Смоленському кладовищі. Любиме місце Кобзареве. Ступнів за десяток від цього місця він був захований і пролежав два місяці. 1.

126.(115). Сама собі в господі на обох боках. 1.

127.(116). Вдовина хата в Україні (до ссилки в Оренбург). 1.

128.(117). Хмельницьк. з сином перед кримським ханом. (Після ссилки в Петербурзі). 1.

129.(118). Етюди для плафона. Русалки ловлять намітками місяць. Из народних українських повірій. Для Кочубея на крашенім папері чорним італьянським карандаш. і білилами. 1.

130.(119). Голова маленької дівчинки, рисовано с дочки українського актора Артемовського. 1.

131.(120). Парсунок з мертвого Кобзаря Шевченка, нарисований в день його смерті в його майстерні. На крашенім папері італьянськими карандашем. Подарован громаді Петербурзькій художником Жемчужниковим. 1.

**ОПИС РЕЧЕЙ Т. Г. ШЕВЧЕНКА, ПРОДАНИХ ПІСЛЯ ЙОГО СМЕРТІ НА АУКЦІОНАХ,
ЗРОБЛЕНИЙ М. ЛАЗАРЕВСЬКИМ
(28.IV; 7.V; 14.V – 1861 р.)**

У списку, що його зробив М. Лазаревський, наведено перелік особистих речей Т. Шевченка, проданих на трьох аукціонах і придбаних в основному друзями поета задля їхнього збереження. На зібрані кошти було організовано перевезення й перепоховання поета в Україні. У документі описано побутові речі, предмети одягу. Список М. Лазаревського вирізняється тим, що мистецькі речі подаються з короткими назвами, без зазначення авторів. Іноді складно визначити техніку виконання чи розмір твору, не завжди вказано й авторство. Проте дуже важливо, що М. Лазаревський зафіксував оригінальні мідні офортні дошки із зображеннями, які на той час були в майстерні і які, на жаль, не збереглися. Бачимо, що дощок було лише 13, проте чомусь «Сама собі в господі» подається під № 4 і 5. Чи означає це, що було виконано дві дошки? Слід також зауважити, що в списку не значаться

дошки до офортів «Дві дівчини», «Приятелі» та «Портрет в темному костюмі». Портрет І. Горностаєва не був підписаний і тому фігурує як «Портрет невідомого». Знаючи ім'я особи, котра придбала мистецький твір, можемо простежити його шлях. Наприклад, «Вірсавію» купив П. Лебединцев, «Притчу про робітників на винограднику» – В. Білозерський, портрет П. Куліша олійними фарбами – О. Маркович. За цим документом можна встановити кількість естампів офортів, що залишались у майстерні, бо багато з них Т. Шевченко роздарував: «Старець на цвинтарі» – 3; «Сама собі в господі» – 8; «Приятелі» – 6; «Притча про робітників на винограднику» – 7; «Вірсавія» – 4. Доля дощок, з яких виконано останні офорти (до речі, не зазначено, хто їх придбав, хоча поставлено ціну – 5, 3 і 2 крб.), не відома. Зі списку М. Лазаревського наводимо перелік оригінальних дощок.

МЕДНЫЕ ДОСКИ С ОРИГИНАЛЬНЫМИ ГРАВЮРАМИ

М. Лазаревский

1. Ростовщик Рембрандта.
2. Пейзаж Мещерского.
3. Сусанна Брюллова.
4. Сама соби в господи.
5. Нищие на кладбище.
6. Пейзаж Лебедева.
7. Портрет Шевченко в молодости.

8. Портрет барона Клодта.
 9. Портрет Бруни.
 10. ...графа Толстого.
 11. ... не известного [Горностаева. Авт.].
 12. ... Шевченко в меховой шапке.
- 8 чистых медных досок.

Примітки

¹ Документ зберігається у ВР ІЛ НАНУ (ф. І, № 459).

² Вартовий (фр.).

³ Генрі III відвідує свого папу (фр.).

⁴ Сцена зі святим Варфоломієм (фр.).

⁵ Орис – обрис, начерк.

НАДІЯ НАУМОВА, ЮЛІЯ ЄРМОЛЕНКО. СПИСОК ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО...

Джерела та література

1. Каталог виставки «Художні твори у власній колекції Тараса Шевченка». – К., 1974. – 16 с.
2. Письма Честаховского, писанные в 1861-м году о похоронах поэта Шевченка // Киевская старина. – 1898. – № 2. – С. 182–193.
3. Русов А. Коллекция рисунков Т. Г. Шевченка / А. Русов // Киевская старина. – 1894. – № 2. – С. 182–186.
4. Тарновський М. Мої спогади про Григорія Миколайовича Честахівського / М. Тарновський // Хроніка. – 2000. – 1997. – № 19–20. – С. 230–241.
5. Честаховский Г. Н. Из воспоминаний о Т. Г. Шевченко / Г. Н. Честаховский // Киевская старина. – 1895. – № 2. – С. 142–144.
6. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2002–2013. – Т. 7. – 504 с.
7. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2002–2013. – Т. 8. – 584 с.
8. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2002–2013. – Т. 9. – 543 с.
9. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2002–2013. – Т. 10. – 558 с.
10. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. – К., 2002–2013. – Т. 11. – 400 с.
11. [О. Новицький] Шевченко Т. Повне зібрання творів – Х., 1932. – Т. 8. – 612 с.

SUMMARY

Grygory Chestahivsky (1829–1893) was born in Kherson province (Ukraine) and made the acquaintance of Taras Shevchenko while studying at the Academy of Fine Arts in 1843 as a free student, the pupil of Karl Brullov and later on of Fedir Bruni. Chestahivsky recalled: *Peasant origin and love for Ukrainian language united us in the foreign country*. He did not become a famous artist, even though he graduated from the Academy with a title of a free painter, received for the painting *Repentance of Saint Peter*. Later on he worked in different state institutions as a clerk, but he continued to paint making copies to order.

Grygory Chestahivsky contributed more to the Ukrainian culture in a different way. He considered it an honour to be close to Taras Shevchenko during his last years of life. Chestahivsky accompanied his coffin to Ukraine. It was him who insisted on burying Taras in Kaniv.

Taras Shevchenko shared with Grygory his ideas and his dreams to settle near Kaniv. Chestahivsky preserved the drawings of the house's projects that Taras made in order to build it near the village Mejrych. These plans now can be seen in the V. Tarnovskiy museum in Chernihiv as well as the book *Kobzar* presented to him with the poet's dedication. Chestahivsky witnessed many episodes of the poet's life and later talked about them in his memoirs. He also left several pencil drawings linked with the last way of Taras Shevchenko to Ukraine. We can see him together with Taras Shevchenko in the pictures taken in 1860.

St. Petersburg Ukrainian community entrusted Chestahivsky to arrange Shevchenko's reburial and to follow the coffin with his body to Ukraine in May of 1861. During this difficult journey he made many pencil drawings and noted everything in his letters addressed to the Ukrainian community in Petersburg. He stayed in Kaniv for several months in order to look after the poet's grave. Nowadays his letters and documental reports are the source for studying the history of Taras's tomb, which became a sacral place for Ukrainian people. Realizing his mission, he sincerely believed in it and wrote in one of his letter to the unknown recipient the following words: *The time will come when the Mind will become the human law and break the Tatar order. Then the tomb of our beloved Taras will shine brightly like the sun with his words all over the Ukrainian land from Chernecha hill*.

The list made by Grygory Chestahivsky is very important not only from the point of view of information, or accurate documental facts, this list helps us to understand the phenomenon of Shevchenko as the artist, poet and personality.

Keywords: Grygory Chestahivsky, Vasyl Shternberg, Kostyantyn Nagoretsky, art works, Shevchenko's studio at the Academy of Arts, the list made by Chestahivsky.